

УДК 346.2

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.07>

Очкольда М.Г.

аспірант

*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»;**адвокат, керуючий партнер**Адвокатське об'єднання «Легітимус»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИРОДИ КОРПОРАТИВНОГО СПОРУ

Мета статті. Отже, метою цього дослідження, є аналіз позицій представників доктрини цивільного та господарського права, законодавства та судової практики щодо визначення правової природи корпоративних спорів та корпоративних правовідносин, а також порівняння зарубіжного досвіду з національним через призму досліджуваної сфери.

Огляд останніх досліджень. В науковій літературі дослідженням природи корпоративних конфліктів займаються такі вчені, як: О.В. Бринцев, О.Р. Ковалишин, Ю.М. Жорнокуй, С.О. Сліпченко, В.Г. Жорнокуй, В.М. Кравчук, І.В. Лукач, І.В. Спасибо-Фатєєва, О.Р. Кібенко.

Виклад основних положень. Враховуючи той факт, що набрав чинності Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», видається таким, що власники бізнесу отримали новий інструмент регулювання внутрішніх бізнес – відносин – корпоративний договір, який має полегшити врегулювання корпоративних спорів. На нашу думку одне з найкращих надбань світового досвіду корпоративного управління. Отже, доречним є визначення з поняттям корпоративного спору. Так, в «Короткому словнику юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» А.О. Бардінова, зазначає, що спір визначається, як взаємні домагання щодо володіння чим-небудь, посідання чогось і т. ін., вирішувані переважно судом [1, с. 66].

Що стосується визначення поняття саме корпоративного спору, то його можна знайти як у науковців, так і у законодавчих актах та судових рішеннях.

Наприклад, О.В. Бринцев, до ознак, які характерні правовому спору, відносить існування або припущення про існування матеріальних правовідносин між учасниками спору; характер взаємного становища сторін спору; наявність суб'єктивного інтересу учасників; ознака практичної цінності поняття [2, с. 34–45].

Господарський процесуальний кодекс під корпоративними спорами розуміє спори, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів. (п. 3. ч. 1. ст. 20) [3].

Говорячи про визначення поняття корпоративного спору у судовій практиці, слід звернути увагу на Постанову Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2018 р. у справі № 917/1345/17 в якій зазначається, що справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами,

членами) юридичної особи, пов'язаними зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів (п. 5.6) [4].

Схоже визначення корпоративного спору можна знайти і у колег, які практикують у системі англо-американського права. Наприклад, Джесон Арміджер (Jason Armiger) у своїй статті «Спори між акціонерами: причини та рішення» (Shareholder Disputes: Causes and Solutions) від 13.09.2021 року визначає корпоративний спір як юридична суперечка між акціонерами або між акціонерами та керівництвом компанії, часто щодо фінансових чи операційних рішень. «Юридичний» означає, що «права» акціонера були порушені [5].

В той же час, можна побачити, що деякі фахівці вважають поняття конфлікту та спору є не тотожними. А саме, вони вважають, що поняття корпоративний конфлікт є більш широким, та включає в себе як суб'єктивну складову, а саме, емоційно-психологічне ставлення особи до певної спірної ситуації, так і об'єктивну складову, а саме об'єктивні обставини, які стали причиною виникнення спірної ситуації. Це може бути як порушення умов статуту чи корпоративного договору, так і невиконання умов закону. Під поняттям корпоративного спору, вони розуміють юридичну процедуру вирішення корпоративного конфлікту із застосуванням певних інструментів, передбачених як діючим законодавством, так і статутними документами компанії. Тобто, якщо при виникненні конфлікту, сторонам не вдалося домовитися, в такому випадку сторони входять в корпоративний спір, а тому, можна сказати, що корпоративний конфлікт є причина, що спонукала виникнення корпоративного спору. Досліджуючи це питання з правової точки зору, ми вважаємо, що ці два поняття є тотожними.

Виходячи зі сказаного, предметом корпоративного спору є корпоративні правовідносини, які виникають стосовно створення, діяльності, управління або припинення діяльності юридичної особи, а сторонами, є учас-

ники (засновники, акціонери, члени) юридичної особи, у тому числі учасник, який вибув, а також сама юридична особа.

На нашу думку, при визначенні питання відношення того чи іншого юридичного спору до корпоративного або іншого виду, треба дослідити коло питань, які включають в себе корпоративні правовідносини, тобто визначити правову природу корпоративних правовідносин. Цей аспект є дуже важливим і охоплює як наукову так і практичну складову. Оскільки, серед науковців точиться активна дискусія щодо цього питання.

Вчений Ковалишин О.Р. під корпоративними правовідносинами розуміє правовідносини, що виникають у зв'язку з діяльністю учасників (акціонерів, членів) корпорації в управлінні шляхом участі у загальних зборах, контролю учасників діяльності корпорації й одержання інформації про її діяльність [6, с. 115].

Такі вчені, як Ю.М. Жорнокуй, С.О. Сліпченко, В.Г. Жорнокуй у своїй монографії зазначають, що аналіз розуміння корпоративних правовідносин свідчить про те, що за основу їх розуміння береться суб'єктний склад та коло відносин, в яких беруть участь такі особи. Учасниками корпоративних правовідносин слід визначати корпорацію та її учасників, але брати до уваги не всі правові зв'язки корпорації як юридичної особи, а виключно ті, які стосуються організації її функціонування, як основи забезпечення здійснення її учасниками корпоративних прав та виконання ними корпоративних обов'язків. [7, с. 12].

Інші вчені, виникнення таких правових зв'язків пов'язують виключно зі створенням корпорації та врегулюванням нормами права. Зокрема, це суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням юридичних осіб та участю в їх діяльності; корпоративні правовідносини – це корпоративні відносини, врегульовані нормами права [8, с. 7].

Деякі вчені пов'язують їх з процесом здійснення корпоративних прав. Наприклад,

корпоративні правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають виключно між суб'єктами корпоративних правовідносин у процесі здійснення корпоративних прав і корпоративного управління [9, с. 117].

Кандидат юридичних наук Глусь Н.С. зазначає, що за своїм галузевим походженням такі правовідносини є цивільно-правовими, частина з яких має майновий характер, а інші – немайновий характер, але пов'язаний з майном [10, с. 4].

Аналогічної думки дотримується І.В. Спасько-Фатєєва, яка зазначає, що на сьогодні неможливо однозначно стверджувати, що корпоративні правовідносини є майновими або немайновими. Навпаки, погляд на комплексний характер корпоративних правовідносин не лише підкреслює їх особливість з-поміж інших видів цивільних правовідносин, а є об'єктивно зумовленим [11, с. 101].

Господарський кодекс України в редакції до 22.07.2022 року в ст. 167 визначав корпоративні права, як права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [13].

Згідно ст. 2 Господарського кодексу України учасниками відносин у сфері господарювання є громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [12].

Податковий кодекс України під корпоративними правами розуміє права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією,

отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (п.п. 14.1.90 п. 14.1 ст. 14) [13].

В той же час КГС ВС у своїй постанові у справі № 911/1149/19 зазначив, що право власності на частку в статутному капіталі ТОВ у третьої особи виникає з моменту укладення договору, якщо інше не встановлено домовленістю сторін. У разі відступлення частки, особа набуває права на частку внаслідок укладення правочину з учасником товариства, а не внаслідок його прийняття до складу учасників товариства загальними зборами чи державної реєстрації відповідних змін. Чинне законодавство, як на момент укладення договору купівлі-продажу частки між компаніями, так і на момент укладення договору з позивачем у справі, не визначало, що продавець частки у статутному капіталі товариства має право продати її стороннім особам лише за умови вчинення державним органом реєстраційної дії щодо внесення змін у відомості про таку особу, як учасника товариства. Суд апеляційної інстанції, дійшовши такого висновку, обмежив власника у здійсненні правомочності щодо розпоряджання своїм майном за відсутності на те законних підстав.

Правові наслідки невнесення відповідних відомостей щодо змін у складі учасників товариства до ЄДРЮОФОПГФ, що визначені ст. 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», стосуються правовідносин у спорі юридичної особи з третіми особами. Натомість, у ч. 5 ст. 89 ЦКУ передбачено, що юридичні особи та їх учасники не мають права посилалися на відсутність державної реєстрації таких змін у відносинах із третіми особами, які діяли з урахуванням цих змін [14].

Тобто, спостерігається таке, що суд розмежував питання щодо виникнення права власності на частку в статутному капіталі ТОВ і як наслідок, можливість такою часткою розпоря-

джатися, а такло ж момент виникнення права власності на корпоративні права у такому ТОВ. Суд зазначив, що власник частки, не отримавши право власності на корпоративні права, може нею вільно розпоряджатися в т.ч. відчужувати її третім особам, а сам факт не реєстрації такого учасника в ЄДРЮОФОПГФ не може бути обмежуючим фактором щодо розпорядження часткою, якщо це не зазначено у договорі купівлі-продажу.

В той же час, такий підхід призводить до виникнення питання, а чи може до моменту реєстрації в ЄДРЮОФОПГФ попередній учасник, який продав свою частку, реалізувати свої корпоративні права щодо такої частки, а саме, брати участь у голосуванні на загальних зборах.

Виходячи з вищенаведеного, виникає необхідність у проведенні детального дослідження правової природи корпоративних правовідносин, з метою визначення їх відношення до певної категорії. Кажучи про наявність в корпоративних правовідносинах елементів господарських правовідносин слід сказати, що на нашу думку, вони поєднують в собі як майнові, так і організаційні питання, які виникають не лише між учасниками юридичної особи та іншими суб'єктами, а також між органами управління компанії.

Серед науковців існують різні думки, що саме включають корпоративні правовідносини, тільки господарські правовідносини або тільки цивільні, а деякі відстоюють позицію віднесення таких правовідносин до комплексних. Науковці, які вказують на домінування у корпоративних відносинах господарського елемента, так як вони поєднують в собі елементи майнового та організаційного характеру, вважають, що відносини виникають не лише між самостійними суб'єктами права, а і між органами юридичної особи, будуються

по вертикалі тому, їх правове регулювання має здійснюватися нормами господарського права.

В той же час, серед деяких науковців існує думка про домінування у корпоративних правовідносинах цивільно-правового елемента. Тобто, на їх думку, корпоративні правовідносини є різновидом цивільних правовідносин, яким властиві ознаки, визначені у ч. 1 ст. 1 ЦК України, а саме юридична рівність, вільне волевиявлення, майнова самостійність учасників відносин.

Провівши коротеньке, але глибоке дослідження на нашу думку слід погодитися з науковцями, які зазначають, що корпоративні правовідносини є комплексними, так як вони включають в себе всі питання, пов'язані зі створенням юридичної особи з метою отримання прибутку, та її управлінням, і як результат, у учасників виникають як майнові так і немайнові права.

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, ми приходимо до висновку, що корпоративний спір виникає між сторонами корпоративних правовідносин з приводу створення, діяльності, управління або припинення діяльності юридичної особи, а його сторонами, є учасники (засновники, акціонери, члени) юридичної особи, у тому числі учасник, який вибув, а також сама юридична особа.

Також, при визначенні питання щодо віднесення юридичного спору до категорії корпоративного спору, треба чітко розмежувати, чи відносяться правовідносини, з приводу яких виник спір, до поняття корпоративних правовідносин. Така позиція є визначальною саме з практичної точки зору, так як чітке розуміння цього питання дозволить сторонам правильно визначити які саме норми матеріального та процесуального права мають бути застосовані.

Анотація

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних теоретико-практичних проблем визначення природи корпоративного спору, вирішення якої, є дуже важливим як з теоретичної, так і практичної точки зору. Особливо, це є важливим для покращення взаємостосунків між учас-

никами юридичних осіб, які були створенні в Україні з метою ведення бізнесу. Серед науковців, які займаються цією проблематикою, існують різні точки зору, і кожна з них заслуговує на певну увагу та дослідження. В статті буде проведений аналіз визначення природи корпоративного спору з точки зору деяких науковців, які займаються цією проблематикою, а також буде проведено дослідження визначення цього питання як на законодавчому рівні, та і в практичній площині. Ми наведемо приклади того, яким чином напрацьована судова практика при визначенні поняття корпоративного спору та корпоративних правовідносин, наведемо приклади, які на нашу думку допоможуть при дослідженні окреслених в цій статті завдань.

Працюючи над основними проблемними аспектами визначення природи корпоративного спору, ми не можемо оминати того, щоб не дослідити сторони (учасниці) корпоративного спору, а також його предмет. Отже, в статті є намір дослідити та сформулювати поняття природи корпоративних правовідносин, що на нашу думку є предметом корпоративного спору, зокрема як з наукової так і з практичної точки зору, а також визначення кола учасників корпоративного спору. Особливої уваги заслуговує досвід іноземних колег, які практикують в системі англо-американського права, а також визначення подібних та відмінних аспектів з національною практикою.

Ключові слова: корпоративні спори, сторони корпоративного спору, корпоративні правовідносини, корпоративні права.

Ochkolda M.G. Current issues of determining the nature of a corporate dispute

Summary

The article is dedicated to addressing one of the current theoretical and practical issues concerning the determination of the nature of corporate disputes, a matter that holds significant importance from both theoretical and practical perspectives. This is particularly vital for improving the relationships among participants of legal entities established in Ukraine for the purpose of conducting business. Among scholars engaged in this area, there exist diverse viewpoints, each meriting attention and investigation. This article will analyze the definition of the nature of corporate disputes from the perspectives of various scholars dealing with this issue, as well as examine the determination of this matter at both the legislative level and in practical terms. We will provide examples of how judicial practice has approached the concept of corporate disputes and corporate legal relations, showcasing specific cases that we believe will aid in the examination of the issues raised in this article.

In exploring the problem of defining the nature of corporate disputes, it is essential to investigate issues such as the parties (participants) involved in corporate disputes and the subject matter thereof. Therefore, the article will also delve into the problem of defining the nature of corporate legal relations, which constitute the subject matter of corporate disputes, from both scientific and practical perspectives. Additionally, a study will be conducted to identify the range of participants in corporate disputes.

Furthermore, the experiences of foreign colleagues practicing in the Anglo-American legal system will be highlighted. An analysis will be conducted to illustrate the differences between how this issue is defined in Ukraine and how it is approached by foreign colleagues. We will demonstrate the differences in approaches to defining the nature of corporate disputes among various scholars, conduct a study and analysis of different approaches, provide examples, and draw conclusions that will be useful from both a scientific and practical standpoint.

Key words: corporate disputes, parties to corporate disputes, corporate legal relations, corporate rights.

Список використаних джерел:

1. А.О. Бардінова «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою», Полтава, Сімон – 2021 (С. 66) URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19396/1/Короткий%20словник%20юридичних%20термінів.pdf>
2. Бринцев О.В. «Сутність правових спорів у сфері підприємництва та способи їх вирішення»: Дисертація кандидата юридичних наук: 12.00.03 / національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого – 2001. – С. 34–45.
3. Господарський процесуальний кодекс України 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 25.05.2024).
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2018 р. у справі № 917/1345/17 URL: https://protocol.ua/ru/postanova_vp_vs_vid_30_10_2018_roku_u_spravi_905_2445_17_1/
5. Джесон Арміджер (Jason Armiger) «Спори між акціонерами: причини та рішення» (Shareholder Disputes: Causes and Solutions) від 13.09.2021 року URL: <https://www.gesmer.com/publications/shareholder-disputes-causes-and-solutions/>
6. Ковалишин О.Р. «Корпоративний спір: характерні особливості та класифікація. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України»: зб. наук. ст. / Юрид. ін-т Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника; Івано-Франківськ: Юрид. ін-т Прикарпат. ун-ту, 2009. С. 115.
7. Корпоративні правовідносини: монографія / Ю. М. Жорнокуй, С. О. Сліпченко, В. Г. Жорнокуй. – Харків: ЕКУС, 2021. С. 248. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/002ee841-e9b4-43fa-8a7e-5d019db6cc97/content>
8. Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ: Істина, 2005. С. 7.
9. Лукач І. В. Теоретичні проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні: монографія. Київ: Ліра-К, 2015. С. 117.
10. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ. Нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2000. С. 4.
11. Спасибо-Фатеева І.В. «З'ясування поняття та змісту корпоративних відносин та корпоративних прав як передумова вирішення корпоративних спорів». *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 6. С. 101.
12. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV в редакції до 22.07.2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20220527#Text>
13. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0#w1_3 (дата звернення: 25.05.2024).
14. Актуальна практика Верховного Суду з розгляду корпоративних спорів Ганна Вронська суддя Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Vronska_18_06_2021_1.pdf